

4. Nieuwe gewestelijke vooruitzichten 2007-2013

• Inleiding

In samenwerking met het Federaal Planbureau en de andere twee gewestelijke studie-instellingen (IWEPS en SVR) werkt het BISA sinds drie jaar aan het opzetten van het gewestelijke model voor macro-economische projectie HERMREG. Een eerste projectieoefening met betrekking tot de periode 2006-2012 werd besproken in de barometer van januari 2008. Dit hoofdstuk bevat een samenvatting van de resultaten die verkregen werden bij de nieuwe projectie die in 2008 plaatsvond. Het model werd intussen verbeterd (nieuwe demografische projecties, nieuwe schatting van de pendelstromen, algemene herberekening van de vergelijkingen). De geïnteresseerde lezer vindt de volledige analyse en de gedetailleerde resultaten terug op de website van het BISA (www.statbru.irisnet.be).

Het HERMREG-model is een macro-econometrisch model van het “top-downtype”: het steunt op het nationaal macro-economisch projectiemodel HERMES dat het Federaal Planbureau opstelde. HERMREG verdeelt de nationale resultaten tussen de drie Belgische gewesten op basis van een modelvorming van de intergewestelijke dynamieken die in het verleden werden vastgesteld. Het model wordt afgestemd op de gewestelijke boekhouding die door de Nationale Bank van België wordt gepubliceerd. De laatste beschikbare gegevens voor de gewestelijke

rekeningen hebben betrekking op 2006. Het HERMREG-model produceert momenteel een raming van de rekeningen voor de jaren 2007 en 2008 en een projectie voor de jaren 2009 tot 2013.

Deze projecties zijn gebaseerd op de nationale projectie van mei 2008. Er wordt rekening gehouden met de economische omstandigheden, de internationale vooruitzichten en alle tot op heden gekende federale en gewestelijke beleidsdaden. Door de snelle verslechtering van het wereldwijde economische en financiële klimaat sinds mei, wordt de impact van de crisis op ons economische en financiële klimaat dan ook niet getrouw weerspiegeld in deze projectie.

De kenmerken van het model moeten de lezer aansporen om bij het analyseren van de resultaten de middellange termijn voor ogen te houden. Men richt zijn aandacht dus beter op trendevoluties in het licht van de einddatum van het model (2013) dan op de exacte cijfers voor het begin van de periode (2008-2009) die veeleer onder de noemer van de conjunctuuranalyse vallen die elders in deze barometer aanbod komt. Die laatste opmerking mag niet vergeten worden bij de interpretatie van de cijfers, aangezien de effecten van de crisis op middellange termijn niet volledig in rekening zijn gebracht.

• Economische activiteit: intergewestelijke analyse en projectie

Om de waarden van de nationale projecties te verdelen tussen de drie gewesten, doet het HERMREG een beroep op de zogenaamde “shift-sharemethode”: voor elk gewest wordt de evolutie van een gegeven variabele opgesplitst in drie factoren:

1. de evolutie van diezelfde variabele op nationaal niveau
2. de impact van sectorale samenstelling van het gewest (vergeleken met die van het land) op de evolutie van de variabele¹⁶
3. binnen elke sector een dynamisch effect dat eigen is aan het gewest (en dat dus voortvloeit uit het verschil, voor elke sector, tussen de gewestelijke evolutie en de nationale evolutie).

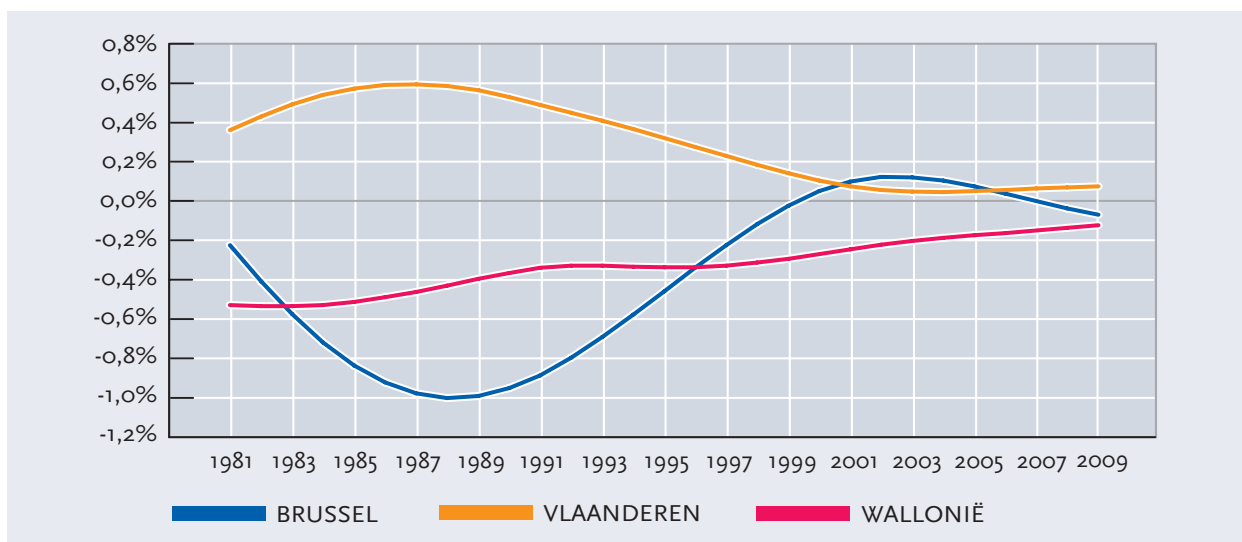
¹⁶ Men gaat ervan uit dat binnen elke sector de evolutie gelijk is aan de nationale evolutie in die sector. Enkel de gewichten van de verschillende sectoren binnen de drie gewesten beïnvloeden dus deze factor.

De eerste hierboven vermelde factor wordt verstrekt door de nationale projectie, evenals de evoluties in elke sector voor de tweede factor (de variatie van de relatieve gewichten van de sectoren in de verschillende gewesten vloeit immers voort uit de waargenomen sectorale groeiritmes, en wordt op zich niet gemodelleerd). Het is dus voornamelijk de derde factor die het voorwerp vormt van de economische modelvorming in HERMREG.

Voor de opbouw van het model moesten lange chronologische reeksen voor een geheel van regionale variabelen worden opgesteld.¹⁷ De studie van

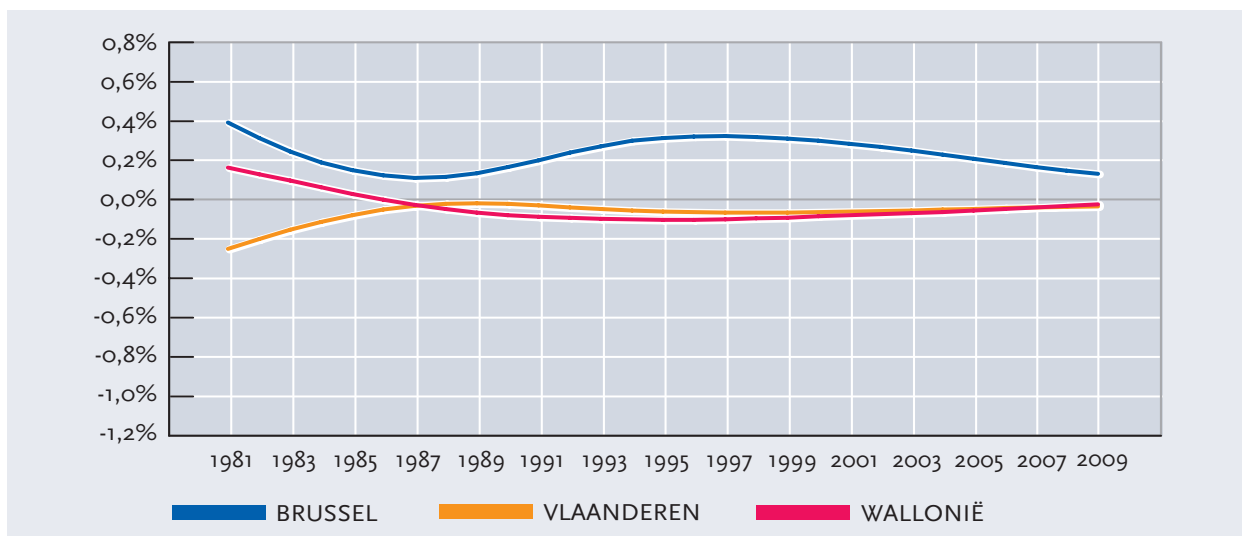
die reeksen is op zich beslist interessant.¹⁸ In het bijzonder is het mogelijk het aandeel van de specifieke sectorale structuur van het gewest te analyseren in de verklaring van de vergelijkende economische prestaties, evenals het aandeel van de eigen regionale dynamiek als men het structurele effect neutraliseert. De volgende grafieken tonen daarom de uitsplitsing van het groeidifferentieel van de toegevoegde waarde tussen de drie gewesten (grafiek 22) (referentiepunt: nationale groei), enerzijds te wijten aan de verschillende sectorale structuren (grafiek 23) en anderzijds te wijten aan de verschillende regionale dynamieken (grafiek 24).

GRAFIEK 22: Groeidifferentieel van de toegevoegde waarde tegenover het Rijk (in volume)

Bron : HERMREG

GRAFIEK 23: Effect van de sectorale structuur op het groeidifferentieel (in volume)

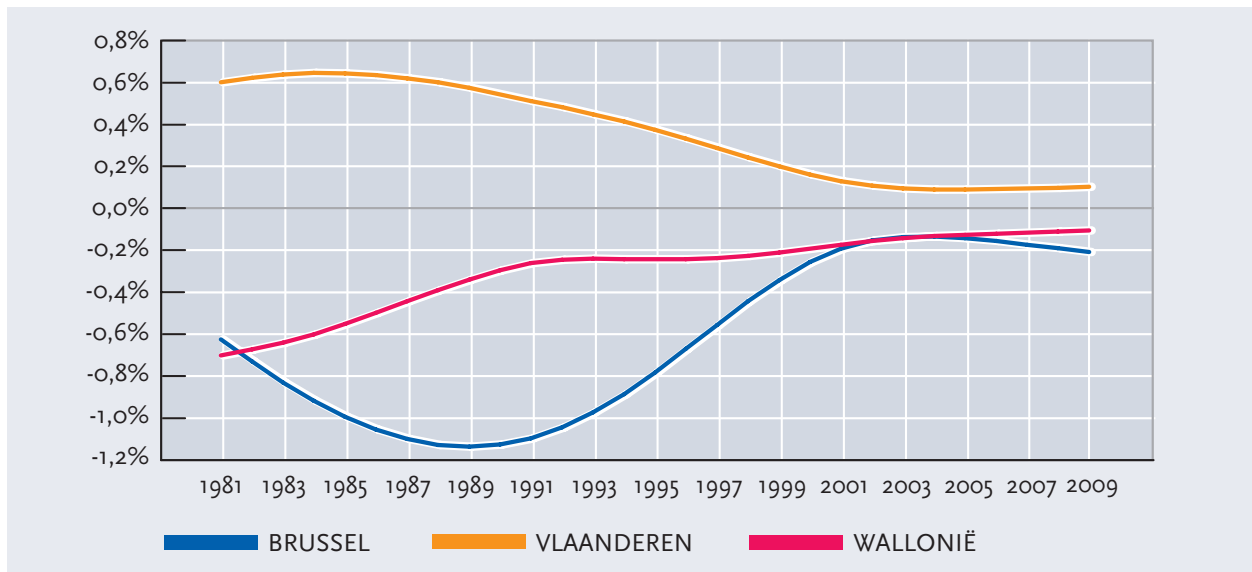

Bron : HERMREG

¹⁷ Toegevoegde waarde, investeringen, tewerkstelling, lonen

¹⁸ De lezer vindt de volledige studie en de gedetailleerde gegevens in « Vijfentwintig jaar regionale ontwikkelingen – Een overzicht op basis van de databank van het HERMREG-model » (http://www.bruxelles.irisnet.be/nl/entreprises/maison/statistiques/analyses_et_statistiques/publications/dossiers_analyse.shtml).

GRAFIEK 24: Effect van de eigen dynamiek op het groeidifferentieel (in volume)

Bron : HERMREG

We stellen vast dat de Brusselse groei tegenover die van het Rijk tussen 1980 en 1991 achterop hinkte, met een dieptepunt van 1 % achterstand begin jaren 1990, om daarna geleidelijk te verbeteren en zelfs licht positief te worden in het begin van de jaren 2000. De projectie voorspelt voor 2013 een terugkeer naar een iets minder gunstige toestand in verhouding tot het Rijk.

Grafiek 23 toont het aandeel van deze verschillen dat uitdrukkelijk te wijten is aan de specifieke sectorale structuur van Brussel (sterk tertiair, en binnen de tertiaire sector in grote mate beïnvloed door de financiële diensten). We stellen er vast dat het structurele effect altijd ten gunste van het Brussels Gewest uitvalt, of anders gezegd: de activiteiten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn geconcentreerd in sectoren die – op het niveau van het Rijk beschouwd – over het algemeen sneller groeien dan het gemiddelde. Dit effect is sterker in het begin van de jaren 1980 en rond het jaar 2000. Naar 2013 toe neemt het effect af, onder andere door de tertiarisering die ook in de andere gewesten aan de gang is, waardoor het profiel van Brussel mettertijd iets minder specifiek wordt. Het positieve effect is bijna uitsluitend te danken aan de financiële sector, die sterk aanwezig is in Brussel en die aanhoudend bleef groeien, terwijl het zwakke aandeel van de industrie negatief neigt te wegen op deze indicator en deels een tegengewicht vormt voor het effect van de financiële sector.

Ondanks een voordeliger sectorale structuur, valt het groeidifferentieel met het Rijk dus in het nadeel van Brussel uit. Dit blijkt in grafiek 24, die het dynamische effect toont dat eigen is aan elk gewest, onafhankelijk van zijn sectorale structuur.

Over het algemeen zijn de Brusselse resultaten de minst gunstige van de drie gewesten. Het eigen dynamische effect is negatief vanaf het begin van de analyseperiode, en wordt nog negatiever om uit te komen op een achterstand van 1,1 % tegenover het Rijk in het begin van de jaren 1990. Deze specifieke achterstand verkleint vervolgens tot het begin van de jaren 2000 en bedraagt dan nog slechts 0,13 %.

De vooruitzichten 2009-2013 zijn enigszins ongunstig. Dit komt door een erg negatieve bijdrage van de sector “overige marktdiensten” en in mindere mate de sectoren “handel en horeca” en “industrie”, terwijl de sectoren “krediet en verzekeringen” en in mindere mate “energie” en “transport en communicatie” het globale resultaat opkrikken door hun positieve bijdrage. Het verontwaardigende aspect komt van de sector “overige marktdiensten”, aangezien die de voornaamste motor is van de Belgische economie (hij is de belangrijkste bron van groei in de andere gewesten) en goed is voor 25 % van de Brusselse toegevoegde waarde, maar zijn groeipotentieel wordt blijkbaar in het

Brussels Gewest niet benut. Het is moeilijk om expliciete conclusies te trekken uit de bijzonder sterk geaggregeerde gegevens van de HERMREG-oefening, maar een diepgaander onderzoek van dit punt zou ten bate kunnen komen van de globale economische sturing van het Gewest.

Tot slot merken we op dat de sector “krediet en verzekeringen”, die oververtegenwoordigd is in Brussel en die over het algemeen sneller groeit in Brussel dan in de rest van het Rijk, op redelijk natuurlijke wijze een grote gevoeligheid toonde voor de vorige economische crisissen (1993, 1998,

2003). Men kan dan ook verwachten dat het Gewest in de komende maanden de prijs zal betalen voor die sectorale specificiteit – die gemiddeld beschouwd erg positief uitvalt. Het is niet onmogelijk dat de sector “krediet en verzekeringen” in 2009 een negatieve groei van de toegevoegde waarde zal vertonen in 2009, terwijl hij gemiddeld voor 0,75 % bijdroeg tot de 2,3 % gemiddelde groei van de toegevoegde waarde in het Gewest tussen 2000 en 2006.

De samengevatte vergelijkende gegevens van de economische activiteit zijn opgenomen in tabel 9.

TABEL 9: Voornaamste indicatoren van de economische activiteit

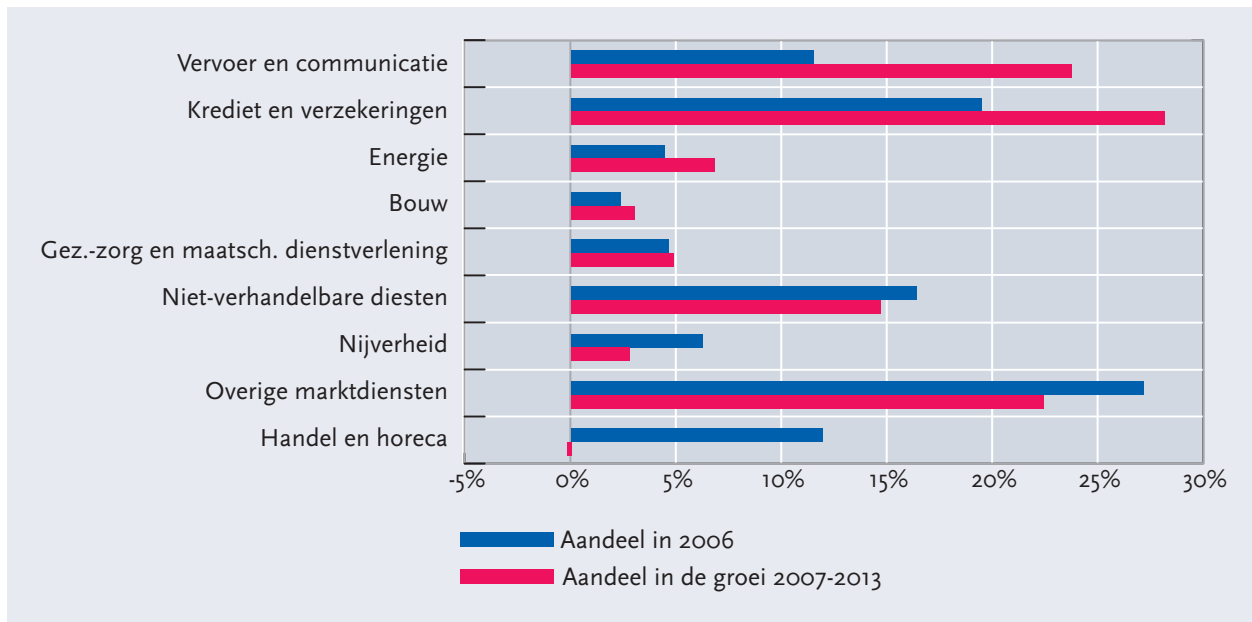
	Gemiddelden		
	1993-1999	2000-2006	2007-2013
BBP in volume, groeipercentage (%)			
Rijk	1,9	2,1	2,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,9	2,3	1,9
Vlaams Gewest	2,5	2,1	2,2
Waals Gewest	1,6	1,9	2
Bruto-investeringen in vaste activa in volume, groeipercentage (%)			
Rijk	2,4	2,6	3,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,3	3,8	2,8
Vlaams Gewest	3,2	2,4	3,5
Waals Gewest	2,5	2,2	3,6

Bron : HERMREG

De groei van het Brusselse BBP in het vooruitzicht van 2013 is hoofdzakelijk te danken aan de marktdiensten, in het bijzonder “transport en communicatie”, “krediet en verzekeringen” en “energie”. Grafiek 25 toont de relatie tussen het gewicht van elke sector in de toegevoegde waarde in 2006 en het gewicht in de evolutie van de toegevoegde waarde in de periode 2007-2013. Er kunnen structureel evoluties uit afgeleid worden: indien het

gewicht van een sector in de evolutie van de toegevoegde waarde groter is dan het gewicht in de toegevoegde waarde in 2006, zal het aandeel van die sector stijgen, en vice versa. Dit bevestigt de toegenomen specialisering binnen de drie bovenvermelde domeinen, terwijl de “industrie”, de “overige marktdiensten” en “handel en horeca” hun gewicht binnen de economische activiteit van het Gewest zullen zien afnemen.

GRAFIEK 25: Sectoraal gewicht in de toegevoegde waarde en evolutie (% van total)

Bron : HERMREG

Globaal gezien kunnen de vooruitzichten tot 2013 geïnterpreteerd worden als een terugkeer naar het potentiële groeiniveau, na de periode 2000-2006 die een snellere expansie kende, vooral in het Brussels Gewest. In het begin van de jaren 2000 was die groei immers sneller dan in het Rijk, ondersteund door omvangrijke investeringen. Op het einde van dit decennium en in het begin van het volgende zou die trend moeten stilvallen en zou de groei terugkeren naar haar langetermijntempo in Brussel. Dat ligt op een jaarlijks gemiddelde van 1,75 % in de laatste 25 jaar, maar de andere twee gewesten vertonen een snellere expansie. De verschillen tussen de gewesten zou-

den evenwel beperkt moeten blijven, en de economische groeitempo's binnen het Rijk zouden naar elkaar toegroeien.

Steeds de beperkingen voor ogen houdend die in de inleiding werden opgesomd, wijst het model op een duidelijker achteruitgang van de groei in de drie gewesten van het land op korte termijn. Nu de financiële crisis is uitgebroken, lijkt het waarschijnlijk dat die verslapping in 2009 nog sterker zijn dan voorzien en dat er op het einde van de crisis een "reboundeffect" zal plaatsvinden. Het is momenteel moeilijk de omvang en de exacte chronologie van deze effecten al in te schatten.

• Werk en arbeidsmarkt: nieuwe demografische vooruitzichten

Het HERMREG-model maakt gebruik van de gedetailleerde projecties inzake demografie en arbeidsaanbod per gewest die het Federaal Planbureau opstelt. Deze projecties werden bijgewerkt in 2008¹⁹. Die worden geconfronteerd met

de econometrisch geschatte werk vraag (binnenlandse tewerkstelling), rekening houdend met de pendelstromen, die ook in HERMREG worden ingeschat, om een globaal beeld te kunnen geven van de arbeidsmarkt in de drie gewesten.

¹⁹ "Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060", Planning Paper 105, Federaal Planbureau

TABEL 10: Demografische indicatoren

	2006	2007	2008	2009	2010-2013	Gemiddelden		
						1993-1999	2000-2006	2007-2013
1. Groei van de totale bevolking [%]								
Rijk	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,3	0,4	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	0,1	1,0	1,3
2. Groei van de bevolking op actieve leeftijd (15-64 jaar) [%]								
Rijk	0,9	0,9	0,8	0,6	0,4	0,1	0,5	0,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,5	1,5	1,4	1,3	1,2	0,2	1,2	1,3
3. Activiteitsgraad, definitie fpb (1)(2) [%]								
Rijk	72,5	71,9	71,7	71,9	73,0	68,5	71,7	72,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	71,4	70,8	70,3	70,2	70,4	65,7	70,0	70,3
4. Groei van de actieve bevolking (15 jaar en ouder), definitie fpb [%]								
Rijk	0,8	0,2	0,5	0,8	0,8	0,8	1,0	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,1	0,6	0,6	1,3	1,3	0,5	2,3	1,1

(1) Actieve bevolking (15 jaar en ouder) in verhouding tot de bevolking op actieve leeftijd (15-64 jaar)

(2) De waarde op het eind van de periode, namelijk 2013, is te vinden in de kolom 2010-2013.

Bron : HERMREG

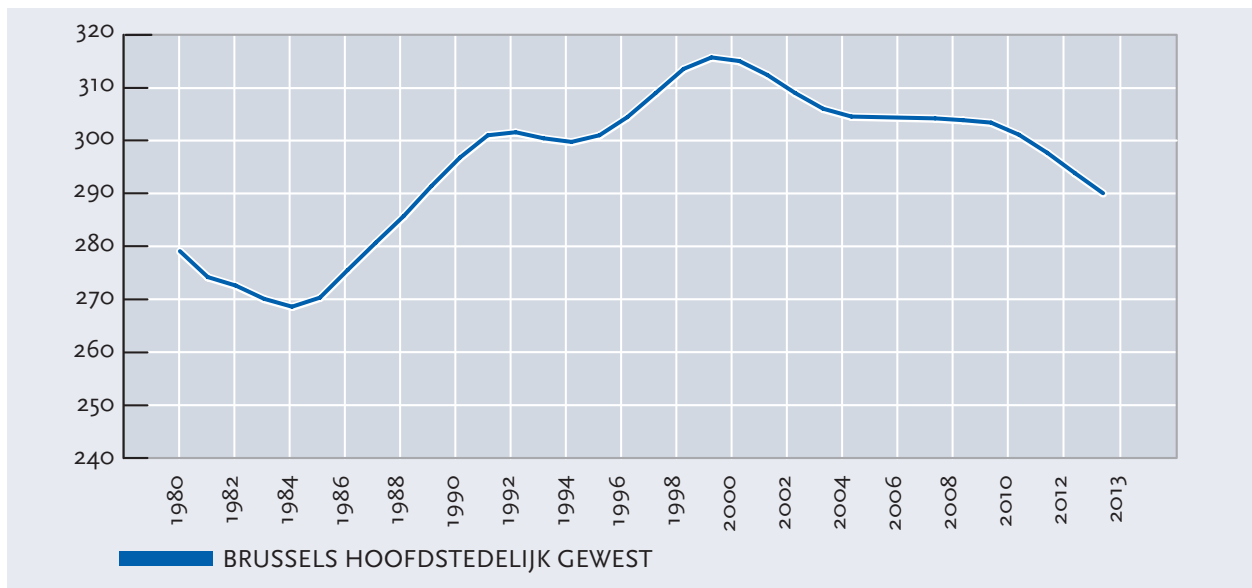
De verwachte demografische evolutie (tabel 10) wijst op een duidelijk sterkere groei van de Brusselse bevolking in vergelijking met de andere gewesten. Die evolutie valt te verklaren doordat Brussel de toegangspoort is van de internationale immigratie in België en doordat de bevolking er in verhouding jonger en vruchtbaarder is.

Om diezelfde redenen zou ook de bevolking op actieve leeftijd sneller moeten groeien in Brussel dan in de rest van het Rijk, jaarlijks gemiddeld met 1,3 %. De actieve bevolking zou echter minder snel moeten groeien (1,1 %), omdat die evolutie in de projectie door diverse factoren wordt afgeremd: de bevolking die Brussel verlaat om zich in een ander gewest te vestigen bevindt zich doorgaans in een leeftijdsschijf met een hoge activiteitsgraad, terwijl de jongere leeftijdsgroepen, die in Brussel sterk vertegenwoordigd zijn, een redelijk lage activiteitsgraad bezitten. Ook de activiteitsgraad zou licht moeten dalen in de projectie, vergeleken met de waarde van 2006.

Deze toename van het binnenlandse arbeidsaanbod wordt in de projectie getemperd door een

daling van de netto pendelstromen. De pendelstromen tussen de gewesten worden gemodelleerd in functie van de economische omstandigheden en de arbeidsmarkt in het vertrekgeste en het aankomstgeste van de pendelaars. De verwachte toename van het werkaanbod in Vlaanderen en in Wallonië, evenals de sterkere economische groei in die twee gewesten vergeleken met die in Brussel tussen hier en 2013, impliceren een afname van het gemodelleerde aantal binnenkomende pendelbewegingen. We doen opmerken dat die projecties geen rekening houden met de microstructuur van de arbeidsmarkt. Er wordt in het bijzonder geen rekening gehouden met de onaangepaste scholingsgraad, die, als ze zou blijven duren, de verwachte evolutie zou kunnen temperen: de hooggeschoolde jobs, waarvan er zich van nature veel in de hoofdstad bevinden, zouden nog steeds ingevuld worden door werknemers uit de andere gewesten, zelfs als de arbeidsmarkt in die beide gewesten duidelijk zou verbeteren. We merken in dat verband op dat de arbeidsmarkt in Vlaanderen al erg krap is, wat niet verhindert dat er zeer veel Vlaamse pendelaars in Brussel komen werken.

GRAFIEK 26: Evolutie van de netto pendelstromen (binnenkomend min uitgaand)

Bron : HERMREG

Concluderend kunnen we stellen dat het totale arbeidsaanbod (actieve bevolking plus netto pendelaars) zou moeten blijven toenemen, maar aan een minder snel tempo dan in de rest van het Rijk, wegens de verzwakkende pendelstromen.

De arbeidsvraag (binnenlandse werkgelegenheid) wordt voorspeld op basis van econometrische ramingen. Op basis van tabel 11 kan men ervan uitgaan dat de evolutie in Brussel positief zou moeten blijven in de gehele projectieperiode, maar met een lager groeipercentage dan in de rest van het Rijk. Net als in het verleden zou economische groei in Brussel meer dan elders de weerspiegeling zijn van een grotere gemiddelde productiviteitstoename per hoofd dan van een toename van de werkgelegenheid. Dit effect is te verklaren door de eerder al aangehaalde stapsgewijze specialisering in de sectoren “transport en communicatie”, “energie” en “krediet en verzekeringen”, die erg productief zijn, veeleer dan door hogere productiviteitswinsten per sector vergeleken met de rest van het Rijk.

De loonevolutie is in het gekozen scenario afhankelijk van de voorspelde loonevolutie bij de voornaamste handelspartners van België. De werkelijke loonkosten in het Brussels gewest beginnen weer te groeien na de veeleer stabiele periode 2000-2006. Gemiddeld volgt de stijging van de lonen per capita de stijging van de productiviteit per hoofd. In de drie stuwende sectoren “energie”, “transport en communicatie” en “krediet en verzekeringen” stijgt de productiviteit tussen 2007 en 2013 veel sneller dan de loonkosten, wat garandeert dat het concurrentievermogen van deze sectoren behouden zal blijven. Het tegenovergestelde geldt voor de sectoren “handel en horeca”, “gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening” en “overige marktdiensten” (die laatste sector omvat ook de dienstenchequejobs). Die vaak laaggeschoolde dienstensectoren hebben over het algemeen een lage productiviteit, vandaar het overwicht van het looneffect.

TABEL 11: Productiviteit en loonkost

	2006	2007	2008	2009	2010- 2013	Gemiddelden		
						1993-1999	2000-2006	2007-2013
1. Werkelijke productiviteit per hoofd (marktsectoren) (1)								
Rijk	1,5	0,4	0,3	0,8	1,3	1,6	1,3	1,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,9	0,6	0,5	0,9	1,7	2,0	1,8	1,2
Vlaams Gewest	1,9	0,4	0,2	0,8	1,3	1,6	1,2	0,9
Waals Gewest	0,9	0,3	0,5	0,8	1,3	1,4	1,2	1,0
2. Werkelijke loonkost per hoofd (marktsectoren) (1) (2)								
Rijk	0,2	0,3	-1,0	0,7	1,6	0,8	-0,1	0,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,6	0,9	-0,4	1,3	1,7	0,6	0,0	1,2
Vlaams Gewest	0,2	0,3	-1,1	0,7	1,78	1,0	0,0	0,9
Waals Gewest	-0,1	0,1	-1,2	0,6	1,6	0,7	-0,2	0,8

(1) Groeipercentage

(2) Aangezien er geen gewestelijke gegevens beschikbaar zijn over de loonsubsidies, moet loonkost in het HERMREG-model beschouwd worden als de loonkost na aftrek van alle loonsubsidies.

Bron : HERMREG

De binnenlandse werkgelegenheid neemt naar verwachting gemiddeld 0,6 % per jaar toe tot in 2013 (dat zijn dus 30 000 extra arbeidsplaatsen die verwacht worden over de gehele periode), tegenover jaarlijks 1 % in het hele land. De verminderde pendelstromen zouden de Brusselse bevolking echter moeten toelaten in ruimere mate te profiteren van deze vraag naar arbeid, met een gemiddelde jaarlijkse stijging van de werkende

actieve bevolking met 1,6 %. We benadrukken nogmaals dat deze analyse geen rekening houdt met de problemen inzake de onaangepaste scholingsgraad en dat ze daardoor als te “mechanisch” kan worden beschouwd in het licht van de Brusselse situatie. Met dat voorbehoud in het achterhoofd kunnen we vaststellen dat de werkloosheidsgraad in 2013 zou teruglopen tot 19,4 % tegenover 21,3 % in 2007.

TABEL 12: Indicatoren van de arbeidsmarkt

	2006	2007	2008	2009	2010- 2013	Gemiddelden		
						1993-1999	2000-2006	2007-2013
1. Binnenlandse werkgelegenheid (variatie in procent)								
Rijk	1,2	1,6	1,1	0,8	0,9	0,5	0,9	1,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,1	1,0	0,6	0,6	0,5	0,0	0,8	0,6
Vlaams Gewest	1,4	1,8	1,3	1,0	1,0	0,8	1,0	1,2
Waals Gewest	0,9	1,6	1,1	0,7	0,8	0,1	0,9	1,0
2. Werkende actieve bevolking (15 jaar en ouder) (variatie in procent)								
Rijk	1,3	1,7	1,2	0,9	0,9	0,5	0,9	1,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,2	1,9	1,2	1,2	1,8	-0,4	2,1	1,6
Vlaams Gewest	1,3	1,7	1,2	0,9	0,9	0,8	0,8	1,1
Waals Gewest	0,9	1,4	1,0	0,7	0,8	0,2	0,9	0,9
3. Werkloosheidsgraad, definitie fpb (1)								
Rijk	13,8	12,6	12,0	12,0	11,6	14,0	13,6	11,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	22,3	21,3	20,9	21,0	19,4	20,5	21,3	20,5
Vlaams Gewest	9,4	8,1	7,5	7,3	6,5	11,0	9,7	7,1
Waals Gewest	19,3	18,2	17,6	17,9	18,5	17,7	18,5	18,1

(1) De waarde op het eind van de periode, namelijk 2013, is te vinden in de kolom 2010-2013.
Bron : HERMREG

• Conclusie

Ter besluit lijkt het ons belangrijk eraan ter herinneren dat het HERMREG-model als econometrisch model bedoeld is om projecties te verstrekken die gebaseerd zijn op gedragingen die in het verleden zijn waargenomen. Als dusdanig is het niet in staat belangrijke toekomstige struc-

turele veranderingen te integreren, noch om rekening te houden met niet-geanticiperde wendingen in het gewestelijke en federale beleid. De hierboven besproken projecties moeten dus bekeken worden als een stand van zaken als alles hetzelfde blijft.